

BRETT POPPLEWELL

**DE ULTIEME
BUITENSTAANDER**

**HET ONWAAR-
SCHIJNLIJKE
VERHAAL
VAN EEN WILDE
SUPERATLEET**

VERTAALD DOOR GRETSKE DE HAAN

2023 Prometheus Amsterdam

Voor Marie,
die vanaf een ziekenhuisbed meeluisterde bij
het hardop doornemen van de eerste bladzijden van deze
tekst en die bij me bleef tot en met de laatste versie.

OPMERKINGEN VAN DE AUTEUR

*Men kan genoeg putten uit het vernemen van de simpele
waarheid, en men kan genoeg putten uit de les dat
de waarheid niet simpel is.*

WAYNE C. BOOTH

Al wat hier volgt is waargebeurd, of zo dicht bij de waarheid als ik het kon vastleggen. Ik schrijf deze woorden aan een bureau dat bezaaid ligt met dossiers en correspondentie in meerdere talen. Overal liggen oude foto's, krantenknipsels en dagboeken vol met de innerlijke gedachten en methodische hanenpoten van een gecompliceerde kluizenaar. Uit de dagboeken stijgt een geur van kampvuur op die zich in mijn werkkamer verspreidt – een herinnering aan die ene dag, niet zo lang geleden, dat een oude man mij de verhalen van zijn leven toevertrouwde om vervolgens weer het bos in te rennen. Ik ben geen detective of psycholoog, maar in dit boek probeer ik de rol van beide te vervullen. Veel van de mensen die centraal staan in dit boek leven niet meer. Sommigen hebben voor hun overlijden uitvoerig met mij gesproken; anderen lieten sporen achter van gedachten, herinneringen en belangrijke details die ik heb opgevist uit interviews met mensen aan wie ze hun verhalen toevertrouwd hadden en uit archiefonderzoek in Noorwegen, Zweden, Duitsland en Canada. Gesprekken en gebeurtenissen zijn gereconstrueerd uit herinneringen, vaak oud en ongetwijfeld vervaagd, vereenvoudigd en vervormd door de tijd. Ik hoop

dat ik in deze tekst geen overdreven betekenis heb toegekend aan ervaringen die niet van grote betekenis waren.

Ik heb een overkoepelende verhaallijn aangebracht over de uiteenlopende levens van Dag Aabye heen, in mijn zoektocht naar oorzaak, gevolg en uiteindelijk inzicht in de man die anders niet goed begrepen zou worden. Dag is de primaire bron van wat hier volgt. Waar mogelijk heb ik details van zijn leven gestaafd aan de hand van andere bronnen. Soms hadden deze bronnen een andere kijk op en andere interpretaties van wat er gebeurd was en waarom. In de gevallen waar Dags waarheid verschilde van die van anderen of die van mij, heb ik geprobeerd de discrepantie nauwkeurig en integer te benaderen.

Brett Popplewell

2023

WOORD VOORAF

Oude mensen hebben ook superhelden nodig.

DAG AABYE

De laatste van de übermensen rent door de nacht, alleen. Hij heeft geen identiteitsbewijs, maar draagt de littekens op zijn gezicht, handen en lichaam die het verhaal vertellen van een tachtigjarige strijd om te overleven aan de rand van de samenleving. Hij zat bijna vijftig jaar uitgehongerd en verlaten vast in een vreemd land, niet in staat of van zins om terug te keren naar de plaats die hem gevormd had. Verwekt in oorlog, is hij een bejaarde, verminkte overlevende van een duistere tijd. En toch is hij naïef.

Wanneer hij langs de met sneeuw bedekte hemlock (Canadese den), sparren- en dennenbomen rent, is de gloed van zijn hoofdlamp het enige licht. Het geluid van bevroren modder die knerpt onder zijn voeten verdwijnt wanneer hij de rand van een ravijn nadert. Zijn sporen zijn niet de enige hier, maar wel het enige levensteken van een mens. Hij zet zijn voeten stevig in de sneeuw naast de pootafdrukken van een bergleeuwijn die over deze helling rondsluip. Hij weet dat zij daar is. Hij heeft haar ogen gezien die hem tijdens het hardlopen vanuit de schaduw gadesloegen. Maar de argeloze geest kent geen angst. Zelfs niet als dat wel zou moeten.

Met kromme vingers, bebloede armen, een verbrijzelde schouder, gebroken tanden, gehavende hielen – de oude man

blijft zijn lichaam met iedere stap voortstuwen. Hij reikt naar de boomstronk van een esp in sluimertoestand, sluit zijn klauw van een hand eromheen en gebruikt hem om zijn lichaam van de rand van de rots vandaan te katapulteren. En dan omhoog, waarbij hij opnieuw bij het spoor van de bergleewin uitkomt, op weg naar een bevroren waterval die maar weinigen ooit hebben gezien. Voor de mensen die hem gezien hebben, roept de combinatie van zijn leeftijd met zijn versleten bergschoenen, handschoenen en jas met overal ducttapereparaties een beeld van kwetsbaarheid op. Zijn gezicht, dat verscholen gaat achter een berijpte baard, is gebarsten en verweerd door decennia van kou en zon. Met zijn langharige en onverzorgde uiterlijk ziet hij er ongeveer uit als een oude man die sinds het begin van de eenentwintigste eeuw in een schoolbus heeft gewoond die geparkeerd staat in het woud. En toch zit er in dat ouder wordende lichaam een kracht die ervoor zorgt dat hem niks overkomt.

Hij stapt op een met sneeuw bedekte boomstam die lang geleden over een snelstromende beek gevallen is. Hij strekt zijn armen uit als een koorddanser wanneer hij de boomstam gebruikt als een natuurlijke brug die hem over de beek leidt. En dan omhoog naar de bron van het kolkende water: een tien meter hoge waterval die op de rotsen slaat waarna hij langs de kanten bevriest. Dan strekt hij zijn arm uit en tikt de rotswand naast de waterval aan en checkt hij zijn tijd op zijn horloge, waarmee hij deze loopsessie heeft geklokt. Het was 48 minuten geleden dat hij midden in de nacht zijn kamp verliet om water te gaan halen.

Hij steekt zijn hand in het wild stromende water, brengt hem naar zijn gezicht en drinkt. Daarna keert hij terug naar het kamp dat hij voor de bewoonde wereld verborgen weet te houden sinds hij besloot te verdwijnen in deze wouden en te rennen, eindeloos, zowel weg van de dood als ernaartoe.

In zijn latere jaren werd hij door de mensen bekeken met een mengeling van verbijstering, medelijden en bewondering, als hij zijn schuilplaats in het bos verliet en in zijn versleten kleding langs een slingerende bergweg puffend terug de beschaafde wereld in rende voor voedsel, drinken of een telefoongesprek. Voor mensen die nog nooit van hem gehoord hadden, was hij een vreemd uitziende outcast die rook naar kampvuur en dagen oud zweet. Maar voor wie bekend was met zijn verhaal, was hij een menselijke curiositeit. Later, als hij weer uit zicht verdween, vertelden ze dan dat ze de mythische bergman hadden gezien die in zijn eentje buiten bereik van de beschaving leefde. Voor hen was hij als een bigfoot, ongrijpbaar en wild. Moeilijk te vinden en nog moeilijker te vangen, hoewel hij maar langzaam bevoog en jarenlang de Okanagan Valley in en uit liep.

Volgens de verhalen die over hem verteld werden was hij de beste skiër ooit geweest; een playboystuntman voor James Bond; een nomade en een hedendaagse Noorman die de hele wereld bereisde over land en zee. Ze zeiden dat hij uit helikopters was gesprongen, lawines had veroorzaakt – alleen maar om ze op de ski's voor te blijven – en in zweefvlucht over de rotsen had gevlogen, voordat iemand anders dat soort dingen deed. Ooit aangekondigd als de eerste extreme skiër ter wereld was hij nu een van de oudste ultramarathonlopers ter wereld, een deelnemer die rende met een rugzak op vol gekookte aardappelen – die hij gedurende de race consumeerde voor de energie – en die een bovennatuurlijk vermogen had zijn lichaam naar mate hij ouder werd steeds verder te pushen. Sommige mensen zeiden dat hij in het bos was verdwenen omdat hij miljoenen dollars had verloren. Anderen zeiden dat hij zijn fortuin had weggegeven om zijn leven in afzondering te leiden en dat hij liever met beren communiceerde dan met mensen.

Al die verhalen waren enigszins waar, maar er waren ook delen van zijn leven die niemand kon invullen, met name aan

het begin ervan. De mensen die hem goed hadden gekend hadden nooit geweten waar hij vandaan kwam. Hij was altijd al een enigma, zelfs voor zijn familie in Noorwegen. Voor hen was hij slechts een geheimzinnige jongen die zomaar op een dag midden in de oorlog verscheen op een boerderij. Zelfs zijn Canadese ex-vrouw, die meer dan twintig jaar geprobeerd had hem te begrijpen, had nooit het gevoel dat ze echt wist wie hij was. Hij had in totaal vier kinderen, maar hij kende slechts drie van hen en sprak maar met één. Hij had veel geliefdes gehad door de jaren, maar iedereen die ooit dicht bij hem was gekomen zou hem uiteindelijk weer verlaten of door hem verlaten worden. Het was gemakkelijk om van hem te houden, maar moeilijk om met hem te leven en nog moeilijker om hem te begrijpen. De vele wendingen in zijn leven maakten zijn verhaal te onwaarschijnlijk om te geloven, zelfs voor zijn kinderen. En toch, op een bepaalde manier, was hij zo natuurlijk en authentiek als het bos waarin hij leefde.

Als hij geconfronteerd werd met vragen over zijn afkomst, op dagen dat hij weer eens afdaalde uit het bos en naar een bar rende en daar de aandacht trok van een nieuwsgierige onbekende, dan zei de oude man bar weinig en beweerde hij in een zacht, niet te plaatsen Europees accent: ‘Ik werd in gevangenschap geboren. In de natuur werd ik vrij.’

De waarheid was echter nog veel duisterder dan hij liet blijken.

De volledige waarheid achter zijn afstamming was bewust verborgen gehouden, en het weinige wat hij wist, werd zelden besproken. Hij was een wees uit een verre oorlog wiens verhaal terugging tot de diepe duisternis van 9 april 1940 – vier maanden voor zijn conceptie.

Die ochtend in april kwam er op de Noordzee een dikke mist opzetten, een dekmantel vormend voor de masten en perisco-

pen van de Duitse marinevloot die zich in de duisternis een weg door de golven baande. De toekomstige vaders van ontelbare Noorse kinderen zaten in die mist, samen met de overwelgende macht van Adolf Hitlers marine.

Voor de Duitse soldaten aan boord van deze vaartuigen was het een nobel avontuur, noodzakelijk vanwege Britse pogingen om het vaderland af te snijden van het ijszererts dat het nodig had om te overleven. Maar voor de bevelhebbers die de Duitse invasie vanuit Berlijn leidden, was het ijszererts slechts één element dat zij uit Noorwegen wilden halen. Ze waren uit op noords bloed. In het kader van een verzonnen mythologische connectie tussen het Derde Rijk en de oude Noormannen zou uiteindelijk ook Heinrich Himmler de soldaten naar het noorden volgen. Als hoofd van de ss had Himmler een perverse strategie voor de lange termijn ontwikkeld om de Duitse bevolking te laten toenemen met wat hij beschouwde als de zuiverste arische genen.

Net na vieren op die ochtend in april dacht een 64-jarige Noorse kolonel die gestationeerd was in een 85 jaar oud fort aan de rand van Oslofjord iets te zien bewegen in de zoeklichten die door de mist schenen. Op dat moment was de koudste winter uit de Europese geschiedenis net voorbij en kon Birger Eriksen nog steeds zijn adem zien. Hij zou gezworen hebben dat er een scheepsmast door de duisternis gleed.

Binnen enkele uren waren de Noorse koning en zijn regering uit Oslo gevlucht en naar het noorden vertrokken. Nog voordat de ochtend voorbij was, werd Oslo gebombardeerd door stuka-duikbommenwerpers en kwamen parachutisten rond de stad en in de bossen en velden daarbuiten neer. Halverwege de middag liepen er al Duitse soldaten door de straten en gingen naziofficieren aan wal vanaf de oorlogsschepen in de haven. De officieren hielden toezicht bij het inzetten van de 10.000 soldaten die de stad overspoelden en nog eens 290.000

die verder trokken naar de heuvels, velden en fjorden van het Noorse platteland.

Buiten de hoofdstad veranderde Noorwegen in een actieve oorlogszone, met Britse en Franse expeditielegers die zich verzamelden in het noorden om het aangevallen koninkrijk van Haakon VII en zijn regering overeind te houden. Gedurende 62 dagen vonden er op het Noorse platteland bloedige aanvallen en tegenaanvallen plaats tussen de Duitsers en de geallieerden. Vervolgens vluchtten koning Haakon en zijn enige zoon op 7 juni naar Engeland. Drie dagen later capituleerde wat er nog over was van de Noorse strijdkrachten. Toen begon de totale bezetting van Noorwegen door de Duitsers, en terwijl de zomerzon lange schaduwen wierp over de poolstad verspreidde een bezettingsmacht zich over het land. Het was echter in Oslo dat de belangrijkste hoofdtroepen van de Gestapo, de geheime dienst van de nazi's, hun hoofdkwartier opzetten, om de Noorse bevolking op één lijn te krijgen met de nazidoctrine en de mythe van een eeuwenoude band tussen de noordse en Germaanse volkeren te bestendigen.

Door de effectiviteit van de nazipropagandamachine waren de leden van de ss ervan overtuigd dat het hun burgertaak was om te paren met noordse vrouwen met een geschikte achtergrond, die in Oslo ruimschoots beschikbaar waren. Hoewel de Duitse regering het de militairen officieel verbood met vrouwen in bezet gebied te trouwen, werd het actief gedoogd, sterker nog, aangemoedigd dat Noorse vrouwen werden bezwanterd door ss-officieren. Dit concept werd door een leuze van de ss als volgt samengevat: 'Na de overwinning op het slagveld komt de overwinning in de wieg.' Het vormen van de koppels ging even systematisch als gepassioneerd; potentiële moeders werden doorgelicht, hun raszuiverheid werd gedocumenteerd en hun geschiktheid vastgesteld. Maar zelfs het naziregime, dat toch bekendstond om het documenteren van zo veel aspec-

ten van het leven dat ze controleerden, kon niet voorspellen hoeveel kinderen er geboren zouden worden. Nauwelijks zes maanden na het begin van de bezetting werd het vooruitzicht van een babyboom in de nasleep van de invasie openlijk besproken door de hoge nazifunctionarissen. Een centrale rol in deze discussies werd gespeeld door Heinrich Himmler, die door Hitler was aangesteld als leider van het Reichskommissariat für die Festigung deutschen Volkstums. Onderdeel van zijn mandaat was het toezicht houden op het programma dat hij zelf had opgezet: Lebensborn e.V. – ‘bron van het leven.’ In wezen was Lebensborn een door de staat gesteund genootschap van nazileiders die eropuit waren een superieur ras te creëren en het dalende geboortecijfer in Duitsland op te krikken.

Met de pseudowetenschap van de eugenetica achter zich richtten de nazi's zich met hun Lebensborn-programma op het systematisch screenen van jonge vrouwen en verleenden ze financiële steun aan de vrouwen die kinderen baarden van de ss-officieren. Himmler was niet alleen de meest uitgesproken voorstander van het programma, de hele operatie vond onder zijn persoonlijke regie plaats. Mede daarom vloog Himmler negen maanden na de invasie naar Noorwegen. Dat was in januari 1941, en kort na zijn vertrek verschenen er in Noorwegen twaalf Lebensborn-centra, inclusief kraamklinieken, kindertehuizen en tehuizen voor aanstaande moeders.

Volgens de officiële cijfers werden er in Noorwegen dat jaar binnen Lebensborn zevenhonderd kinderen geboren, de eerste van een geschatte achtduizend kinderen die in het kader van het programma werden geregistreerd. Voordat de oorlog voorbij was werden er nog eens vierduizend Noorse baby's van Duitse soldaten geboren. Sommige als gevolg van verkrachting, andere van korte relaties. Veel van hen werden geadopteerd door welwillende gezinnen. Soms werd de naam van de vader van het geboortebewijs of de doopakte veranderd

of weggelaten. Dit werd soms gedaan om de kinderen te beschermen. En ook de moeders. Noorwegen was als land dan wel overwonnen, het verzet beschouwde slapen met de vijand als een misdaad. De vrouwen werden door het Lebensborn-programma beschermd en financieel ondersteund en ondergebracht in goed ingerichte hotels, waar ze werden afgeschermd van de woede van de Noorse samenleving. Maar als de kinderen eenmaal geboren waren, werden de behoeftes van de moeders ondergeschikt aan die van de kinderen. Geheime overeenkomsten en propaganda deden hun werk, en de meeste alleenstaande moeders, geïsoleerd van en verstoten door hun familie en de gemeenschap, werden gedwongen om hun kind af te staan ter meerdere eer en glorie van het Rijk. De meeste moeders kozen ervoor hun kinderen borstvoeding te geven tot ze een jaar oud waren, er ondertussen voor wakend zich niet te veel te hechten aan een kind dat ze weer los moesten laten. Grofweg 250 kinderen werden aangemerkt als de 'zuiversten van de zuiversten' en werden naar Duitsland gestuurd. De kinderen die bestempeld werden als op één na de zuiverste werden geplaatst bij geschikte Noorse gezinnen die achter de Duitse zaak stonden. Anderen bleven achter in een door de staat gesteund vagevuur, gedwongen de oorlog opgesloten in een weeshuis uit te zitten.

Op 15 mei 1941 werd een jongetje geboren met blond haar en blauwe ogen, het kind van een ongehuwde moeder die in een hotel in Oslo verbleef. Zijn naam was Erik. De eerste dagen van zijn leven woonde de jongen bij zijn moeder in een appartement in een deel van de stad dat het epicentrum van het bestuur van de nazipartij in Noorwegen was geworden. Op een dag, voordat hij zeven maanden oud was, bracht zijn moeder hem in doeken gewikkeld naar een weeshuis dat naast een gevangenis stond waar de vijanden van de bezetting werden gemarteld en vermoord. Op straat passeerde ze soldaten in

uniform, terwijl ze zich een weg baande naar het tehuis. Daar liet ze hem achter.

Toen begon de zoektocht naar nieuwe ouders en een nieuwe naam.